

БАЗИ ДАНИХ НА ІСТОРИЧНІ КНИЖКОВІ ОПРАВИ В ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСАХ: АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ТА ФУНКЦІЙ, КЛАСИФІКАЦІЯ

Книжкова оправа рукописних книг та стародруків є специфічним історичним джерелом та об'єктом наукового дослідження спеціалістами різного профілю, зокрема істориками, філологами, мистецтвознавцями*. Всебічне вивчення історії побутування книжкових оправ в різних країнах дозволяє не тільки більш точно атрибутувати час створення книги та дізнатися про походження та долю з часу після її «народження», але й розповісти про суспільство, що її створило: про культуру і мистецтво відповідної епохи, про людей, які мали відношення до створення та побутування книги в різні часи — замовників та виробників, покупців та хранителів, про їх уподобання та фінансові можливості. Саме різноманітні бази даних (далі БД) на книжкові оправи рукописних та друкованих книг надають значні джерельні можливості для вчених та колекціонерів щодо вивчення історичних** та сучасних книжкових оправ різного виду та гатунку. Перші БД присвячені книжковим оправам з'являються в глобальній мережі на рубежі ХХ та ХХІ ст. і в подальшому з кожним місяцем зростає кількість БД, присвячених або безпосередньо книжковим оправам, або суміжних, що мають опосередковане відношення до історії інтролігаторства та палітурництва.

Через створення БД на книжкові оправи стало можливим отримання вченими різних країн унікальних масивів наукових даних завдяки спеціальному

* В українській мові, на відміну від російської та англійської мов, існує два прикметники «книжковий» та «книжний», що є похідними від слова «книга» і вживання яких тлумачні словники української мови [1, с. 197; 2, с. 436] подають як синоніми. Книгознавці використовують поняття «книжна» культура щодо періоду до 18 ст., а період з початку її промислового виготовлення — «книжкова». Однак у даному випадку ми розглядаємо як історичні оправи, так і сучасні форми, тому дотримуємось усталеної традиції. Щоб уникнути термінологічної плутанини, говорячи про історію книжкової оправи взагалі, незалежно від часу, місця появи та сфери її використання, ми будемо вживати словосполучення «книжкова оправа», що стало вже традиційним в українському книгознавстві та кодикології.

** Назва «історичні оправи» умовна. Її зазвичай використовують, коли йдеться про оправи ручного виготовлення писемного та ранньокнижного періоду. Для кожного часу характерними є оправи певної конструкції та оздоблення, які, в свою чергу, могли мати свої національні особливості, що дозволяє прив'язувати їх до конкретних регіонів та країн побутування. Хронологічні та територіальні межі побутування того чи іншого виду історичних оправ у різних країнах можуть не збігатися. Термін «історичні оправи» також досить часто вживають реставратори книг. Так вони називають оправи-«новоділи», що повторюють втрачену оригінальну книжкову оправа (техніку та стиль епохи, до якого належала реставрована книга), але виконуються із сучасних матеріалів.

пошукового інструменту, що дає змогу представляти, описувати та всебічно досліджувати оправу, використовуючи всі можливості, надані новими технологіями, в тому числі візуалізацію, що є принциповою для даного особливого історичного джерела.

Так, нами було оглянуто близько шестидесяти різноманітних БД на книжкові оправи. Навіть побіжний їх аналіз дозволяє зробити певні спостереження стосовно характеру ресурсів, представлених в Інтернеті.

Головною особливістю або критерієм відбору книжкових оправ для всіх виявлених на сьогодні БД є те, що до них заносяться тільки художні оправи. До критерію «художній» відноситься тип декорування оправ, що розташований на корінці та на покритті книги або хоча б на одній з цих складових, зроблений палітурником або — рідше — іншим майстром. Це стосується переважно як суцільнокритих оправ (шкіряних* та пергаментних), так і напівшкіряних оправ, з оздобленням на корінцях. У виняткових випадках під цей критерій підпадають також оправи, зроблені з більш скромних матеріалів, таких як полотно або картон, що також вважаються витворами мистецтва у разі, коли їхня поверхня збагачена декором, створеним в різних техніках, що надавало оправам ошатного вигляду. Це стосується переважно видавничих картонних та тканинних оправ (палітурок), які отримують значне поширення у видавничій справі від XIX ст.**

Перші з виставлених в он-лайн БД були присвячені художнім оправам ручного виробництва до XVIII ст. включно. Особлива увага в них приділялася мистецтву оздоблення європейських оправ бібліофільських книг, створених визначними західноєвропейськими інтролігаторами в XVI–XVIII ст. на замовлення представників правлячих класів Європи та бібліофілів для їхніх власних бібліотек. З часом все більше розширюються хронологічні рамки ошатних книжкових оправ, що охоплюються електронними ресурсами. Все

* Шкіряні оправи могли оздоблюватися в різних техніках (гравірування, різні види тиснення, розфарбовування тощо) та додатково забезпечувалися накладними елементами, виконаними з інших видів матеріалів (дерево, слонова кістка, метали тощо).

** Видавничими прийнято називати оправи, оформлені однотипно, в яких друковані книги випускаються видавництвом для продажу. Масовим явищем вони стають з кінця XVIII ст., хоча появу перших видавничих оправ дослідники відносять до XV ст. До XVII ст., незалежно від часу та місця створення, при оправленні рукописних (а згодом і друкованих) книг складові елементи оправи (кришки, покриття, фурнітура) монтувалися безпосередньо на книжний блок, а з XVIII ст. поширюється практика виготовлення оправ окремо від книжного блока у вигляді папки, в яку вставлявся заздалегідь підготовлений блок і яка в українській мові отримала назву «палітурка». Термін «палітурка» як синонім терміну «книжкова оправа» в Україні почали вживати з кінця XVIII ст., але загальноживаним він стає з другої половини XIX ст., а саме з початком впровадження автоматизованих методів виготовлення книжкових оправ, що сприяли здешевленню вартості книжок. Цей процес спричинив появу альтернативних шкірі матеріалів, а разом з ним і поширення картонних та тканинних оправ (палітурок), до оздоблення яких залучалися відомі художники і за участю яких вони перетворювалися на ошатні оправи та витвори мистецтва.

більше з'являється БД, присвячених видавничим палітуркам. В них висвітлюються різні аспекти історії побутування видавничих палітурок — як створених в різних країнах світу, так і вироблених конкретними книжними дизайнерами. На нашу думку, найбільш цікавою серед БД, присвячених видавничим оправам, на сьогодні є корпоративна база «Publishers' Bindings online, 1815–1930: The art of books» (<http://bindings.lib.ua.edu/>), виставлена до мережі в 2003 р та містить інформацію про понад 5000 видавничих оправ, вироблених американськими видавцями в ХІХ та на початку ХХ ст. Пошук в БД ведеться через список галерей (художню, історичну літературну), в яких зменшені зображення оправ систематизуються за стилями, що відображають специфіку епохи, географічне розташування окремих авторів, тематикою представлених творів. Пошук можливий за назвами творів, видавництвами, конкретними дизайнерами палітурок тощо. Крім різноманітних пошукових можливостей, сайт супроводжується великою кількістю довідкових матеріалів, що можуть стати в пригоді не тільки майбутнім дизайнерам, а й усім хто займається вивченням видавничих оправ.

І все ж, незважаючи на спільну мету, представлені в Інтернеті ресурси розрізняються ні тільки за зовнішнім виглядом і структурою представленої в них інформації, але й за пошуковими можливостями, що надаються їхнім користувачам.

Тому при аналізі виявлених БД на книжкові оправи зверталася увага на такі параметри, як: види та типи оправ, виставлених в БД, їхня національна приналежність та хронологічні межі побутування; кількість книжкових пам'яток (оправ, елементів оздоблення тощо), представлених в БД; час вставлення в мережу; організації-партнери, що брали участь в її створенні; характеристика структури наведених описань оправ; параметри, за якими можливий пошук інформації в БД; ілюстративні матеріали (коротка характеристика візуальних зображень, що супроводжують описання оправ, — види зображень, технічні можливості їхнього перегляду). Враховувалася наявність додаткових можливостей, що надає дослідникам БД, а також мова БД та можливість користуватися нею на іншій мові.

Вже на етапі пошуку БД на книжкові оправи в Інтернеті стало зрозуміло, що їхній пошук потрібно вести за ключовими словами на англійській мові, адже більшість існуючих на сьогодні БД, створених національними мовами, мають анотації до них англійською. Пошук російською та українською мовами таких можливостей не дає.

Крім того, при виявленні в Інтернеті БД нас цікавили власне БД на оправи слов'янських кириличних та українських рукописних книг і стародруків, що зберігаються в Україні та поза її межами, а також на оправи західноєвропейські (грецькі, польські, німецькі, угорські, французькі та італійські), що мали вплив на розвиток українського інтролігаторства та палітурництва в різні часи. На жаль, практично всі БД, представлені сьогодні в Інтернеті, присвячені переважно західноєвропейським оправам. Окремих БД на оправи

кириличних книг в Інтернет нам виявити не вдалося, хоча всі існуючі нині в Україні та Росії БД на колекції кириличних рукописних книг та стародруків, згадку про які можна знайти в мережі, містять коротку інформацію про їхні книжкові оправи*. Ця інформація може також супроводжуватися як загальними зображеннями самих оправ, так і їхніх складових або фрагментів декору.

На Україні роботи над створенням БД під робочою назвою «Оправи кириличних українських книг XIV–XVIII ст.» були розпочаті в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського ще наприкінці минулого століття. Основним об'єктом дослідження стала українська оправа рукописних книг зазначеного періоду. На жаль, через відсутність фінансування роботи по створенню ВД були тимчасово припинені і відновлені тільки в 2006 р. На сьогодні зібраний значний масив інформації, що дозволив виявити основні техніко-конструктивні та декоративні особливості українських середньовічних оправ [3]. Однак і ця база поки ще перебуває на стадії формування.

Головною особливістю БД на книжкові оправи, що вирізняє їх з-поміж інших сучасних електронних ресурсів представлених в Інтернеті, є наявність значного візуального ряду — зображень (фото, сканів з протирок тиснення, рисунків, схем тощо), що ілюструють найбільш цікаві або типові елементи оформлення та конструкції окремої оправи. Це можуть бути просторове зображення як загального вигляду окремих оправ, так і їхніх складових (верхня і нижня кришки, корінець, форзаци) або окремих елементів (капталів, обрізів, застібок тощо). Описання оправ також можуть супроводжуватися фотографіями окремих сторінок з власницькими записами, різноманітними відмітками, позначками, мітками та наклейками, що дозволяють співвіднести представлені в БД оправи з конкретними власниками та майстрами, які мали відношення до їхнього створення. При цьому представлені зображення оцифрованих оправ можуть мати декілька рівнів масштабування при активації зображення.

Різним може бути і рівень роздільної здатності (dpi) представлених в БД фото оправ. Саме від нього залежить, в скільки разів можна збільшити представлені фото, щоб розгледіти дрібні деталі. Зазвичай оцифровані оправи в БД представлені в одному вимірі, але сучасній рівень комп'ютерних технологій дозволяє представляти в БД оцифровані оправи в трьох вимірах, з ефектом обертання, — щоб бачити оправу з усіх сторін. Зокрема, таку можливість перегляду поряд с традиційними зображеннями оправ надає користувачам БД Ріккардіанської бібліотеки (www.riccardiana.firenze.sbn.it) (м. Флоренція, Італія),

* Ці БД, як зазначається в анотаціях до них, доступні з комп'ютерів, розташованих в читальних залах російських бібліотек, і в мережу не виставляються. В Україні, в ІР НБУВ, з 2007 р. ведеться БД «Кодекс» на кириличні рукописні книги XIII–XVIII ст. До неї вже введена інформація про рукописні книги XIII–XVI ст., і робота над її поповненням продовжується. Поки що вона доступна тільки для службового користування.

в якій представлені переважно італійські оправи останньої чверті XIV — середини XVII ст. (виставлена до мережі в 2008 р.)

Значний візуальний ряд дозволяє також вирішити ще одне важливе питання, а саме складність перекладу спеціальних ремісничих термінів, що вживаються при описуванні конструкції та оздоблення оправ в різних країнах. Саме наявність такого ілюстративного матеріалу дозволяє зрозуміти, що мали на увазі укладачі БД, вживаючи той чи інший термін або словосполучення. А це важливо, бо вживання автоперекладачів, якими досить часто супроводжуються сучасні БД, не дають адекватного перекладу наведених текстів і навіть знаючи мову, на якій створена БД, зрозуміти про що йдеться буває досить важко, особливо коли мова йде про багатозначні слова. Як приклад, можна навести слово «оправа», яке найчастіше зустрічається як у назвах майже всіх БД на книжкові оправи, так і в самих їхніх текстах, але при його перекладанні з англійської, німецької або французької мов на українську чи російську інтернетівський автоперекладач Google жодного разу на видав вірного перекладу. Зазвичай воно перекладається як «в'язка», «зв'язування», «переплетення» тощо. І подібних прикладів можна навести безліч.

Щоб зробити БД більш доступними для іноземних дослідників, деякі розробники БД не надто поширеними в світі національними мовами весь текст БД або його частини (вступ, короткі анотації описань або поля для внесення пошукових даних) подають на іншій мові, найчастіше на англійській як найбільш живаній в світі. Наприклад, в БД на європейські оправи XVIII–XX ст. Королівської бібліотеки Швеції передмова та короткі анотації доступні для перегляду двома мовами: шведською та англійською (www.flickr.com/photos/25300312@N08/collections/72157624849157725). А БД європейських оправ XV–XVI ст. Брейденської національної бібліотеки (Мілан, Італія) (www.braidense.it/bookbinding/fra) доступна для перегляду навіть на чотирьох мовах: італійській, німецькій, англійській та французькій. Подібна практика ще не є досить поширеною, але час вже показав її доцільність для застосування.

Проаналізовані нами інтернет-ресурси, присвячені книжковим оправам, за характером побудови та призначенням можна умовно розподілити на декілька основних груп:

1 група — БД, присвячені книжковим оправам певних періодів та країн, що зберігаються в конкретних колекціях та зібраннях;

2 група — окремі сторінки, присвячені різним питанням історії інтролігаторства та палітурництва, виставлені на веб-сайтах певних бібліотек;

3 група — БД, присвячені знакам походження (екслібрисам, суперекслібрисам, гербам, девізам, записам на книгах, наклейкам, міткам, штампам, печаткам тощо);

4 група БД, присвячені матеріалам, що вживалися для виготовлення оправ.

Нижче ми більш детально зупинимося на характеристиці кожної з визначених груп.

До першої групи ми віднесли БД, що репрезентують колекції історичних та ошатних оправ різних часів та народів і можуть належати як державним, так і приватним власникам. Більшість з цих БД належить великим бібліотечним зібранням конкретних країн, університетам або музейним зібранням. За основу для їхнього створення найчастіше слугують друковані каталоги цих книжкових колекцій, що вже раніше виходили друком, і в процесі створення БД наведена в них інформація доповнюється та уточнюється згідно з сучасними вимогами.

Останнім часом намітилася тенденція, коли БД створюються за певною тематикою на корпоративних засадах і розробники запрошують до їхнього створення всіх зацікавлених осіб. Одним з таких сайтів, що нещодавно виставлений в мережі, є сайт Studite: Study and creation on Byzantine bookbinding. Digital Library (<http://www.studite.org/index.php>). На цьому розміщена БД на справи візантійської конструкції, до яких, окрім власне візантійських оправ, відносяться також вірменські, сирійські та грузинські справи, об'єднані авторами проекту під загальною назвою «східні справи». Саме під такою закладкою на сайті розміщено детальне кодикологічне описання кожного із зазначених типів оправ. Через закладку «Пошук» можливий детальний пошук по двадцяти дев'яти полях, дев'ять з яких дозволяють вибирати необхідну інформацію з окремих пошукових словників. Зазначений сайт може стати в нагоді українським кодикологам, що займаються вивченням ранніх східнослов'янських оправ, основою для створення яких стали саме візантійські справи.

Найбільш ранні за часом створення в цій групі є БД Британської бібліотеки (<http://www.bl.uk/catalogues/bookbindings/>) та німецька БД з протирок книжкових оправ XV–XVI ст. (www.hist-einband.de).

БД Британської бібліотеки виставлена в Інтернет 1999 р. на сьогодні є однозначно найбільшою за кількістю наявних у ній оправ. В ній представлені книжкові справи всіх періодів (з XII по XXI ст.) та всіх країн (переважно західних), які зберігаються в Британській бібліотеці, а також перегляд зібрання приблизно з 400 голландських оправ бібліотеки-партнера — Королівської бібліотеки Нідерландів. В БД можливий як простий пошук за ключовим словом, так і розширений — шляхом об'єднання пошуку за термінами з списків, що розкриваються. Можливий так само випадковий вибір зображень оправ у картинній галереї, а також пошук з використанням бібліографії.

Німецька БД «Einbanddatenbank : Digitalisierung der Durchreibungen von Bucheinbänden des 15. und 16. Jahrhunderts» виставлена в мережу в 2002 р. і репрезентує не самі справи, а скани з колекцій притирок сліпого тиснення на німецьких справах зазначеного періоду з фондів ряду німецьких бібліотек налічує приблизно 18 тисяч статей. Представлена в БД інформація доповнює одна одну. Пошук можливий за видом, формою та сюжетом інструменту для тиснення.

Вони репрезентують дві різні концепції створення БД: перша представляє описання конструкції та оздоблення конкретної пам'ятки, інша — конкрет-

ного виду оздоблення (наприклад, сліпого тиснення, як в даному випадку) без описування власне самих оправ. Саме ці дві БД були покладені в основу створення всіх наступних БД на оправи. Щоправда, останнім часом намітилася третя концепція, яка фактично поєднує дві попередні — об'єднання в одній базі детальних описань як самих оправ, так і складових елементів їхнього оздоблення. Прикладом її реалізації є окремі зразки ошатних оправи відомих європейських палітурників XVII–XVIII ст., представлених БД Британської бібліотеки, яка активно продовжує розвиватися саме в напрямку подальшої деталізації вже введеної раніше інформації про оправи. Іншим прикладом такого поєднання є БД історичних оправ XV–XVIII Бібліотеки Познанського Товариства друзів науки (Познань, Польща) та оправ XII–XVIII ст. з бібліотеки Сент-Женев'єв (Париж, Франція).

В БД Бібліотеки Познанського Товариства друзів науки (<http://www.rtpn.ig.pl/oprawy/>) в основному представлені польські оправи XV–XVIII ст., є також оправи, що походять в основному з Центральної Європи (Сілезія, Німеччина і т.д.), і кілька зразків оправ із Західної та Східної Європи. Виставлена до мережі в квітні 2011 р. Доступ до БД через закладку «Baza opaw biblioteki RTPN» на сайті Бібліотеки. Можливий тільки простий пошук. При натисканні вікна «пошук» відкривається весь список оправ, в якому кожна позиція супроводжується зображеннями оправ та коротким описанням видання. Опис композиції декорування оправ, а також використаних інструментів і сюжетів на них були замінені з детальними фотографіями корінця і кришок оправ. БД містить також скани всіх декоративних елементів, відтиснутих на оправах. Для полегшення порівняльного аналізу кожен скан має міліметрову шкалу.

БД оправ бібліотеки Сент-Женев'єв (м. Париж, Франція) (bsg-reliures.univ-paris1.fr) виставлена до мережі в 2006 р. В ній в основному представлені французькі оправи XV–XVI ст. з фондів бібліотеки. Описання оправ дуже детальні і містять бібліографічні посилання. Доступ до пошукового вікна з головної сторінки через вкладку «пошук», можливо два варіанти запиту: «пошук за твором» і «пошук за оправою», виконуються шляхом вільного вибору термінів і / або вибору значень в списках, що розкриваються.

На жаль, в зазначених БД інформація про протирки з тиснення є менш детальною, аніж у згадуваній німецькій БД. Це пов'язано з тим, що цілеспрямовані дослідження по систематизації сюжетів на тисненнях в інших країнах, крім Німеччини, практично не ведуться, і це, відповідно, впливає на якість інформації, яка наводиться в БД.

Кількість оправ, представлених у БД, може коливатися від кількох десятків до кількох тисяч; це пов'язано з обсягами колекцій, які виставляються он-лайн. Вона також може зростати за рахунок установ-партнерів, що залучаються до створення БД.

Залежно від обсягів БД та фінансових можливостей їхніх власників описання власне самих оправ в БД зазначеної групи можуть бути й дуже

короткими (на рівні каталожного опису)*, й дуже детальними (з описанням техніки оправлення та наявного оздоблення з відповідними бібліографічними посиланнями).

Пошук потрібної інформації в БД може виконуватися в кількох режимах. Найчастіше це «швидкий пошук» (здійснюється шляхом вільного вибору зі списку термінів) та «розширений пошук» (шляхом вибору термінів зі списків, що розкриваються за певними критеріями пошуку). Найбільш часті критерії пошуку: час створення, країна, палітурники, власницькі знаки, матеріали покриття, обрізи, техніки / стиль оздоблення, тип оправи і тому подібне. Можливі й інші режими пошуку: у вигляді списку або галереї зображень, в яких оправи класифіковані в алфавітному порядку імен палітурників або назв палітурних майстерень**.

Окрім власне описань оправ та їхнього оздоблення, в БД цієї групи присутні додаткові сторінки з іншою довідковою інформацією, що може бути корисна дослідникам і дотична до заявленої теми бази. Зазвичай, обов'язковою є наявність сторінок допомоги з користування базою. Також представлена на них інформація може містити: історію формування книжкового зібрання та його вивчення, бібліографію про оправи, список посилань (links) на електронні ресурси (доступні сайти), що відносяться до палітурної сфери (бібліотеки і різні установи, які виставляють оправи на своїх сайтах, сайти палітурників і всілякі електронні джерела, що стосуються оправ та видавничих палітурок), глосарій палітурних термінів тощо.

Списки посилань на електронні ресурси найчастіше становлять собою алфавітний перелік БД, які можуть бути доступними для користувачів через посилання. Зазвичай, вони досить короткі — це назва установи-власника, назва самої БД та інтернет-адреса. Наявність подібних списків значно спрощує та полегшує пошук потрібної бази. Глосарій палітурних термінів також спрощує роботу з базами користувачам-іноземцям, бо дає можливість зрозуміти використання тих чи інших термінів. Особливо корисними, на наш погляд, є ілюстровані глосарії палітурних термінів, що отримують все більше поширення останнім часом. Їхня поява дозволяє не тільки наочно зрозуміти, про що йдеться, але й уточнити доцільність вживання окремих застарілих термінів, що не знайшли відображення в спеціалізованих двомовних словниках. Як бачимо, поява окремих інформаційних сторінок в деяких БД пов'язана з суто практичною необхідністю і покликана допомогти та полегшити дослідникам користування базами, виставленими он-лайн.

До другої групи віднесена інформація, що так чи інакше стосується книжкових оправ і досить часто трапляється на веб-сайтах бібліотек різних установ. Задавши пошук «за ключовим словом», на цих сайтах можна віднайти

* Це часто пов'язано з недостатнім фінансуванням та браком спеціалістів, на що й посилаються упорядники в своїх резюме до БД.

** Критерії пошуку в різних БД можуть значно відрізнятися між собою.

інформацію як про окремі оправи або групи оправ, оформлені в одному стилі, так й інформацію, що опосередковано стосується оправ взагалі, — з історії інтролігаторства та палітурництва, побутування окремих книжкових зібрань, про майстрів, які мали відношення до створення книги (переписувачів, інтролігаторів, палітурників, граверів, золотарів тощо). В основу більшості з цих сторінок покладені записи, створені під час підготовки віртуальних виставок або досліджень з окремих питань історії інтролігаторства та палітурної справи. Крім того, на цих сайтах можна знайти переліки з бібліографією та повнотекстові файли наукових праць з даної проблематики.

Третя та четверта групи до книжкових оправ мають опосередковане відношення, але інформація, що в них наводиться, може стати незамінною при атрибуції історичних оправ.

До третьої групи віднесені БД, присвячені окремим знакам походження (екслібрисам, суперекслібрисам, гербам, девізам, записам на книгах, наклейкам, міткам, штампам, печаткам тощо). Вони мають відношення скоріше не до книжкових оправ, а до їхніх власників та виробників, бо саме наявність цих знаків дає можливість більш точно атрибутувати походження недатованих оправ, з часом і самих книжок. БД, присвячені окремим знакам походження, зазвичай локалізовані за хронологією, географічною або власницькою приналежністю. А, наприклад, в БД, присвячених суперекслібрисам та гербам, досить часто відтворюються зображення гербових оправ (окремих кришок або їхніх фрагментів, що містять власне зображення герба).

Останню, четверту, групу складають БД, присвячені матеріалам, що вживалися для виготовлення книжкових оправ. Зокрема, до цієї групи віднесені БД, присвячені декоративним паперам та колекціям паперів з філігранями.

Для дослідників, які займаються вивченням та атрибуцією напівшкіряних оправ, кришки яких поволочені різноманітними видами декоративного паперу, стане в нагоді БД «Колекція оформлюваних та декоративних паперів» (<http://content.lib.washington.edu/dpweb/>), в якій представлено близько 600 зразків європейського паперу XVII–XX ст. переважно німецького, французького та італійського виробництва. Вибір зразків паперу можливий тільки через закладку «Browse Collection» (перегляд Колекції), в якій представлені зменшені кольорові зразки всіх представлених паперів. Пошук та систематизація в цій БД здійснюється за двома параметрами — «назвою паперу» та «описовими замітками». При натисканні на потрібний зразок відкривається вікно зі збільшеним його зображенням та детальним описанням, що, власне, й дозволяє датувати оправи в межах чверті століття.

Датування книг та форзаців оправ за філігранями неможливе без наявності альбомів з філігранями, які дозволяють в деяких випадках зменшити хронологічні рамки побутування книг до десятиліття в межах століття. Особливо актуальною є атрибуція за філігранями на папері для недатованих рукописних книг.

Посилання на представлені в мережі Інтернет БД по колекціях паперів з філігранями можна знайти на сайті Міжнародного товариства істориків

паперу (<http://www.paperhistory.org>), що об'єднує фахівців різних галузей знання, що займаються історією паперу. Крім посилань на БД філіграней на зазначеному сайті наводиться інформація також про нові наукові праці з історії паперу, про конференції та конгреси, присвячені різним аспектам вивчення паперу.

Також українським дослідникам можна рекомендувати сайт Центрального державного архіву Штутгарта (Hauptstaatsarchiv Stuttgart), на якому виставлені електронні копії альбомів філіграней Ріккарда, (<http://www.piccard-online.de/suche.php?sprache=en>), що на сьогодні вже стали бібліографічним раритетом*. Те саме стосується й інших альбомів, що вийшли друком упродовж ХХ ст. Якщо задатися метою, то можна знайти в мережі і інші відскановані копії альбомів філіграней, та це не було метою нашої розвідки.

Запропонована нами систематизація БД на книжкові оправи є умовною, але вона наочно показує, наскільки різноманітні вони за складом та змістом. Звичайно, цю систематизацію можна в подальшому розширювати, поглиблювати та деталізувати, але це питання окремого наукового дослідження.

Наведений побіжний аналіз структури та складу виявлених електронних ресурсів на книжкові оправи, виставлених в Інтернет, показав, що вони вже самі по собі є дуже вагомим джерелом вивчення, а зростаюча їхня кількість вимагає активного вивчення. Першою ластівкою, що сповістила про появу такого інтересу, можна вважати магістерську дисертацію «Огляд (обстеження) метаданих зареєстрованих засобів ідентифікації книжкових оправ наукових бібліотек Сполучених Штатів Америки»[4], що була захищена минулого року в Коркоран-коледжі мистецтва та дизайну.

Отже, аналіз даних в БД на книжкові оправи показує й можливості їх застосування для наукових досліджень, зокрема, вивчення різних видів та типів оправ у певних країнах у конкретні часові періоди, виявлення їхніх конструктивних і стилістичних особливостей та ознак, характерних для національних оправ різних країн, оформлених в одній стилістичній манері; дослідження міграції та розповсюдження окремих книг і книжкових зібрань та побутування в різних соціальних групах населення: вивчення мистецтва та стилів художнього декорування і оздоблення оправ та його впливу на розвиток інтролігаторства тощо.

Важливим є й науково-практичний аспект використання БД, а саме, сприяння процесові атрибуції книжних пам'яток (порівняльні методи дослідження дають змогу за конструкцією і характером оздоблення оправи визначити регіон її створення та побутування, а іноді, в сукупності з іншими ознаками, — уточнити час виникнення досліджуваного артефакту); джерельна інформація для проведення реставрації історичних оправ та реконструкції

* Всього з 1961 по 1997 було опубліковано 17 випусків альбомів Дж. Піккарда. На Україні тільки в ІР НБУВ є тільки 11 випусків. Всі інші доступні для українських дослідників тільки завдяки зазначеному сайту.

втрачених оправ давніх книжкових пам'яток; створення нового інтелектуального ресурсу альбомного типу — різноманітних альбомів (протирок з відбитків різних видів тиснення, обрізів, застібок, фурнітури тощо), які в подальшому можуть стати в нагоді для визначення та уточнення часу і місця створення історичних оправ.

Зазначені завдання та цілі й досі лишаються актуальними для сучасних досліджень історії книжкової оправи не тільки в Україні, але й для країн, де вивчення оправ ведеться вже впродовж значного часу. І саме Інтернет-ресурси можуть реально допомогти при їхньому вирішенні.

-
1. Словник української мови: в 11 т. — К.: Наукова думка, 1978. — Т.4. — 840 с.
 2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. і гол. ред. В.Т. Бусел. — К.; Ірпінь: ВТ «Перун», 2004. — 1440 с.
 3. *Гальченко О.М.* Оправа східнослов'янських рукописних книг та стародруків в Україні: історія, структура, опис / О.М. Гальченко. — К., 2005. — 375 с.: іл.
 4. O'Dell, Allison Jai. An examination of the metadata captured about artifacts of book-binding by United States research libraries : Masters Thesis / CORCORAN COLLEGE OF ART + DESIGN. — Washington, D.C. : Corcoran College of Art + Design, 2013, — 65 pages — ISBN/ISSN 9781303082290 — <http://www.academia.edu/6060762/>